

*Ба Шурои диссертациони 6D.KOA- 092
назди Донишгоҳи миллии Тоҷикистон,
734025, Ҷумҳурии Тоҷикистон,
ш. Душанбе, хиёбони Рӯдакӣ 17*

ТАҚРИЗИ МУҚАРРИЗИ РАСМӢ

ба диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзуи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир” барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.03 -Таърихи фалсафа. Душанбе, 2025. – 165 саҳ.

Мутобиқати мавзӯ ва муҳтавои диссертатсия ба шиносномаи ихтисоси илмӣ. Диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзуи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир”, ки барои тақриз пешниҳод шудааст, ба самти ихтисоси 09.00.03-Таърихи фалсафа пурра мувофиқат менамояд. Муҳтавои кори диссертатсионӣ ифодакунандаи яке аз мавзӯҳои муҳими соҳаи таърихи фалсафа буда, тавассути методологияи фалсафӣ таҳқиқ гардидааст.

Мубрамии мавзуи таҳқиқ. Масоили марбут ба худшиносӣ ва камолоти маънавии инсон барои ҳама давраи замон муҳимияти худро нигоҳ дошта, ҷавҳари таълимоти макотиб ва мутафаккирони соҳибмақтабро ташкил дода, дар замони муосир низ аз мавзӯҳои актуалӣ ба ҳисоб меравад. Алалхусус, дар раванди ҷаҳонишавӣ, ки айни замон ҷаҳони муосирро фаро гирифтааст ва таъсири он бештар ба шуури насли наврас эҳсос мешавад, таҳқиқи масоили марбут ба худшиносию ҳудогоҳӣ ва дар ин замина тақвият додани давлатдорӣ милли аҳамияти махсус касб менамояд. Диссертант ба маврид қайд менамояд, ки “Дар даврони муосир, ки бо сабаби ҷаҳонишавӣ ва ғарбикунонии тамаддуну фарҳанги ҷаҳонӣ ба давлатҳои милли ва халқу миллатҳои кӯчак хавфу хатари аз даст додани ҳувияти таърихӣ ва милли таҳдид мекунад, масъалаи худшиносии шахсият ва худшиносии гурӯҳи милли рӯз ба рӯз мубрам мегардад” (С. 3).

Ҷониби дигари масъала он аст, ки масъалаи худшиносӣ, чӣ дар шакли инфиродӣ ва чӣ гурӯҳӣ ё милли аз ҳарвақта дида барои ҷомеаи муқсир зарур мебошад, зеро бо таъсирпазирӣ аз рушди босуръати техникаву технология ва идоранашаванда гардидани воситаҳои иттилоотӣ иртиботӣ раванди бегонашавии насли муосир, аз ҷумла тағйир додани ҷинс, муҳим нашуморидани арзишҳои олитарини ахлоқӣ,

бетафовутӣ нисбати миллату шакли давлатдорӣ ва монанди инҳо мушоҳида мегардад, ки метавонад оқибати ҳузнвар дошта бошад. Таъкиди диссертант дар мавриди он, ки “Ташаккул ва рушди давлатдории миллӣ, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бо бадастории истиқлолияти давлатӣ идеологияи қаблӣи шуравиро иваз намуд, имрӯз ба яке аз рукҳои асосии сиёсати давлатӣ табдил ёфта, тақозо мекунад, ки дар амалишавии чунин сиёсат тамоми шаҳрвандон ҳиссагузор бошанд. Давлати миллиро бошад, танҳо шахсе тақвият бахшида метавонад, ки худшиносу ҳудӯгоҳ, шаҳрванди воқеии давлати хеш буда, дигаронро низ ба ҳамин роҳ ҳидоят карда тавонад. Аз ин рӯ, шаҳрвандони мо бояд аз механизмҳои ташаккул ва рушди худшиносӣ огоҳӣ дошта, на танҳо худшиносии шаҳрвандии ҳудӯро ташаккул дода тавонанд, балки роҳҳои расидан ба худшиносиро дар гуруҳҳои иҷтимоӣ, дар кулли ҷомеа тавассути худшиносии миллӣ ҳамчун омили муттаҳидкунанда низ хуб дарк намоянд. Таҳлили фалсафӣ-таърихӣ ин масъала яке аз воситаҳои асосии ҷалби шаҳрвандон ба худшиносӣ дар маҷмӯъ буда, амалан барои ташаккул ва рушди шахсияти онҳо хизмат карда метавонад. Бо ҳамин сабаб, мубрамияти ин масъала бо зарурати ташаккул ва рушди худшиносии миллии шаҳрвандони ҷумҳурии тозаистқилоли Тоҷикистон низ таъкид мегардад” (с.3-4).

Масъалаи дигаре, ки муайянкунандаи муҳиммияти таҳқиқи мавзуи диссертатсияи тақризшавандаро тасдиқ менамояд он аст, ки масъалаи худшиносӣ ҷузъи таркибии масъалаи инсон буда, хусусияти сирф фалсафӣ дорад. Яъне, масъалаи мазкур бояд тариқи методологияи фалсафӣ ва умумимантиқӣ таҳлилу баррасӣ гардида, натиҷагирӣ карда шавад. Агар, фалсафаро дастоварди арзишманди маънавии инсон ва ҳадафи онро беҳбуд бахшидани ҳаёти маишӣи ҳудӯ инсон ва ҷомеа таъриф намоем, пас худшиносии инсон аз дараҷаи фард то дараҷаи миллат мавқеи марказиро ишғол менамояд. Аксари донишмандон масъалаи асосии фалсафаро “муносибати субъект бо субъект” ва ё “донистани моҳияти инсон” маънидод кардаанд, ки мо низ бо онҳо мувофиқ ҳастем. Ба хоҳири дарки моҳияти ҳастӣ, маънии зиндагӣ, таъмини саодат ва дар маҷмӯъ ташкили ҷомеаи бонизом насли инсонӣ пайваста кӯшиш намудааст ва имрӯз низ ин раванд идома дорад. Ба ин маънӣ, инсон шакли ҳастиест, ки тамоми асрори олами вучудро дар худ таҷассум намуда, маънӣ мебахшад, мафҳум меофарад ва онро ба манфиати худ истифода менамояд.

Дар асоси андешаҳои баёнгардида мавзуи рисолаи номзадӣи Болтаева Мунира Негматовнаро дорои аҳамияти назариявӣ ва амалӣ баҳогузорӣ намуда, асоснок ва мувофиқ ба таҳқиқоти диссертатсионӣ доништан мумкин аст.

Қисмати дараҷаи коркард ва ё омӯзиши мавзӯи таҳқиқотиро диссертант дуруст коркард намудааст. Дар ин қисмат меъёрҳои муқарраргардидаи таҳқиқот ва методологияи илмӣ риоя гардидаанд. Осори таҳқиқотӣ, сарчашмаҳо ва дигар маводи илмӣ бо риояи талаботи илмӣ истифода шудаанд. Равиши таҳқиқи унвончӯ дар қисмати муайян намудани дараҷаи коркарди мавзӯ низ дуруст мебошад. Сарчашмаҳо, асарҳои таҳқиқотии олимони ватанию хориҷӣ, мақолаҳои илмӣ ва диссертатсияҳо номбар гардида, арзиш ва нақши онҳо дар таҳқиқи ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи муосир нишон дода шудааст. Илова бар ин, диссертант ба таври возеҳ масъалаи мавриди омӯзиши худро муайян намуда, ба таҳқиқ ниёз доштани онро исбот намуда, нишон додааст, ки он ҳанӯз ба дараҷаи зарурӣ омӯхта нашудааст. Яъне, мақсади муҳаққиқ ва муҳимияти таҳқиқи он равшан эҳсос мегардад.

Объект, предмет, мақсад ва вазифаҳо, наwgониҳо ва ҷанбаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда бо ҳамдигар алоқаманд ва мувофиқ ба талаботҳои илмӣ мебошанд. Пайдарҳамии мантиқӣ дар диссертатсия эҳсос мешавад, ки аз қобилияти баланди фикрронии диссертант гувоҳӣ медиҳад. Риояи принципи мантиқият аз ҷониби муаллифи диссертатсия боис гардидааст, ки масъалаи муайяннамудаи худро ба таври системавӣ мавриди коркард қарор диҳад ва натиҷаҳои мушаххаси илмӣ пешниҳод намояд.

Пойгоҳи методологияи кори илмиро истифода аз усулҳои диалектикӣ, синергетикӣ, муқоисавӣ ва методҳои дигари умумиқабулшудаи соҳавӣ ташкил менамояд. Истифодаи бамавриди усулҳои зикршуда системанокӣ ва равиши дурусти таҳқиқотро таъмин намуда, боиси баровардани хулосаҳои мантиқӣ ва ба ҳадафи гузоштаи худ расидани диссертант гардидаанд.

Дараҷаи наwgонии натиҷаҳо дар диссертатсия ва нуктаҳои илмие, ки ба ҳимоя пешниҳод мешаванд. Навгонии илми диссертатсия муҳтавои кори илмиро инъикос ва мазмуну моҳияти диссертатсияро ифода менамоянд. Навгонии пешниҳодшуда бо ҷанбаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда алоқаманд ва аз лиҳози илмӣ асоснок карда шудаанд. Нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда мазмуни наwgониҳои илмӣ пешниҳодшударо фаро гирифта, бо якдигар тавҷам мебошанд.

Ҳаҷм ва сохтори диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна аз муқаддима, ду боб, шаш зербоб, хулоса, тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои таҳқиқот ва рӯйхати адабиёти истифодашуда иборат буда, ҳаҷми умумии диссертатсия 165 саҳифаро ташкил медиҳад.

Ба талаботи таҳияи рисолаҳои илмӣ ҷавобгӯ мебошад. Ҳамаи қисматҳои диссертатсия ба ҳамдигар алоқаманд ва пурракунандаи якдигар буда, ҷиҳати ноил гардидан ба ҳадафи гузошташуда нигаронида шудаанд.

Дар муқаддима аҳамияти мавзӯи таҳқиқшаванда асоснок карда шуда, дараҷаи омӯзиши он арзёбӣ гардида, объекту мавзӯи таҳқиқот, ҳадафу вазифаҳои он, асосҳои назарию методологӣ, навгониҳои илмӣ ва аҳамияти назарию амалӣ муайян карда шудаанд.

Боби якуми диссертатсия - «Асосҳои илмӣ-методологӣ таҳқиқи масъалаи худшиносӣ ҳамчун проблемаи фалсафӣ ва инъикоси ҷанбаҳои концептуалии он дар таърихи фалсафа аз давраи қадим то оғози асри XX» хусусияти методологӣ ва заминавӣ дошта, ба масъалаҳои ошкор намудани моҳияти фалсафии мафҳумҳои худшиносӣ ва ҳудогоҳӣ, ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи ғарбӣ аз давраи атиқа то оғози асри XX ва мақоми худшиносӣ дар анъанаҳои динӣ ва фалсафии Шарқ аз давраи қадим то оғози таърихи навтарин бахшида шудааст. Дар боби мазкур, диссертант асосҳои методологӣ таҳқиқи масъалаи асосии диссертатсия – масъалаи худшиносиро баррасӣ намуда, таърифи мушаххаси онро дар шакли “худшиносӣ ин фаъолияти бошуурона ва мақсадноки маърифатӣ аст, ки ҳангоми он субъектҳо дар бораи худ - образҳои “Ман” ва “Мо” ҳамчун объект донишхояшонро ташаккул дода, онҳоро дар шуури фардӣ ҷамъиятӣ инъикос менамоянд ва ҳудро таҳлилу баҳогузорӣ намуда, ин ё он қобилият, майл ва хислатҳои табиӣ, равонӣ ва иҷтимоии ҳудро муайян месозанд, аз онҳо истифода бурда ва барои расидан ба ҳадаф ва мақсадҳои шахсӣ дастаҷамъонаи худ “Ман” ва “Мо”-и ҳудро ташаккул ва пайваста рушд медиҳанд” пешниҳод намудааст, ки мо низ бо он розӣ ҳастем.

Дар параграфи дууми боби аввали диссертатсия “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи ғарбӣ аз давраи атиқа то оғози асри XX” таҳқиқ ва андешаҳои арзишманди мутафаккирони давраҳои гуногун доир ба он оварда шуда, тариқи усули муқоисавӣ баҳогузорӣ карда шудааст. Дар ин қисмат муаллифи диссертатсия кӯшиш намудааст, ки танҳо ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносиро таҳлил ва саҳми мутафаккирони давраҳои гуногун таърихи фалсафаро дар рушди андешаи мазкур ошкор намояд. Ба андешаи мо, диссертант вазифаи гузоштаи худ - “Равшан сохтани ҷанбаҳои асосии масъалаи худшиносӣ дар таълимоти намояндагони фалсафаи ғарбӣ аз давраи атиқа то оғози асри XX”-ро комилан иҷро намудааст.

Параграфи сеюми диссертатсияро “Мақоми худшиносӣ дар анъанаҳои динӣ ва фалсафии Шарқ аз даврони қадим то оғози таърихи навтарин” ташкил менамояд, ки он низ дар дараҷаи зарурӣ таҳлил ва таҳия гардидааст. Дар ин қисмат диссертант андешаҳои асосӣ, анъанаҳои динӣ, мактабҳои динӣ-фалсафӣ ва фалсафии Шарқро, ки ба масъалаҳои муҳимтарини худшиносӣ дахл кардаанд таҳлил намуда, арзишмандтарини онҳоро мушаххас ва баҳогузорӣ намудааст. Масъалаи гузошташуда гарчанде васеътар ҳам бошад, вале ба таври мухтасар ва мушаххас аз ҷониби диссертант матраҳ гардидааст.

Боби дуюми диссертатсияи тақризшаванда ба масъалаи “Ҷанбаҳои концептуалӣ, назариявӣ ва амалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи даврони муосир (ибтидои асри XX то имрӯз)” бахшида шуда, диссертант онро дар доираи се параграф: унсурҳои асосии худшиносӣ дар таълимоти файласуфони муосир, коркарди ҷанбаҳои фалсафии худшиносӣ ҳамчун омили худамалисозии иҷтимоии шахс дар фалсафаи даврони муосир ва файласуфони муосир оид ба нақши худшиносӣ дар рушди ҷомеа таҳлилу баррасӣ кардааст. Тарзи масъалагузорию муаллифи диссертатсия дар қисмати мазкур мувофиқи матлаб буда, нахуст назару андешаи файласуфону донишмандони муосири ғарбӣ доир ба унсурҳои асосии масъалаи худшиносӣ таҳлил гардида, сипас тавассути усули муқоисавию таҳлилий ва арзишӣ баҳогузорӣ карда мешавад. Сипас, тавассути усули гузариш ба параграфи дигари кори илмӣ, ки муқаммалкунандаи параграфи якум аст, гузашта, ҷанбаҳои фалсафии худшиносӣ ҳамчун омили худамалисозии иҷтимоии шахс дар фалсафаи даврони муосир таҳлилу баррасӣ карда мешавад. Чунин тарзи таҳқиқ боиси он гардидааст, ки кори илмӣ пурра хусусияти мантиқӣ ва системавӣ пайдо намуда, арзиши баланди назариявӣ касб намояд.

Дар параграфи сеюми боби дуюми диссертатсия назару андешаҳои файласуфони муосир оид ба нақши худшиносӣ дар рушди ҷомеа коркард карда шудааст. Арзиши илмӣ параграфи мазкур дар он аст, ки хусну қубҳи таълимоти файласуфони муосир доир ба нақши худшиносӣ дар ташаккулёбии ҷомеа нишон дода шуда, то кадом андоза ба талаботи муосир ҷавобгӯ будани онҳо таъкид карда мешавад.

Хулосаҳои пешниҳоднамуда ва тавсияҳо оид ба истифодаи амалии натиҷаҳои бадастомада ба мавзуи кори диссертатсионӣ алоқаманд буда, мазмуну муҳтавои диссертатсияро ифода менамоянд. Хулоса аз 7 банд иборат буда, ҳар як банди хулоса ва тавсияҳо ба вазифаҳои гузошташудаи диссертант тавҷам буда, бо наwgониҳои қор ва нуктаҳои ба ҳимоя пешниҳодшаванда пайванд мебошанд.

Ҳамин тарик, диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовнаро дар мавзуи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир”, ки барои дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯи ихтисоси 09.00.03 -Таърихи фалсафа пешниҳод шудааст, мусбат ва дорои арзиши илмӣ амалӣ баҳогузорӣ кардан мумкин аст. Ҳама қисматҳои диссертатсия мувофиқ ба талаботҳои муқарраргардида таҳия шудаанд.

Аҳамияти илмӣ, амалӣ ва иҷтимоии диссертатсия. Диссертатсияи пешниҳодшуда маводи зиёди илмиро фаро гирифта, метавонад дар коркарди минбаъдаи мавзӯ, маводи таълимӣ ва гузаронидани корҳои тарбиявӣ истифода шавад.

Наشري натиҷаҳои таҳқиқот аз рӯи мавзуи диссертатсия. Муаллиф 6 мақолаи илмӣ ба нашр расонидааст, ки аз онҳо 3 мақола дар нашрияҳои илмӣ тақризшаванда, ки Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифтааст, чоп шудаанд.

Диссертатсия тибқи талаботи Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба расмӣ дароварда шудааст.

Автореферат, ки аз диссертатсия бармеояд, ба талаботи Тартиб додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, ҷавобгӯ мебошад.

Дар баробари хусусияти мусбат доштани кори диссертатсионии Болтаева М.Н. дар он баъзе камбудихо низ ба чашм мерасад. Аз ҷумла:

1. Дар параграфи сеюми боби якуми диссертатсия масъалаҳои муҳимтарини худшиносӣ, аниқтараш ҷанбаҳои концептуалӣ ё назарияҳои мушаххас доир ба ин масъала дар анъанаҳои динӣ-фалсафии Шарқ баррасӣ гардидаанд, вале унвони ин параграф умумӣ гузошта шудааст, ки масъаларо хеле васеъ мегардонад. Ба андешаи мо, агар ҳамин мушаххасоти диссертатсия, ба мисли “ҷанбаҳои концептуалӣ” ва ё “назарияҳои мушаххас” дар унвони параграфи зикршуда гузошта мешуд, хубтар буд;
2. Дар диссертатсия шаклҳои асосии худшиносӣ – фардӣ ва ғурӯҳӣ бисёр хуб таҳлил гардида, бо далелҳои муътамад асоснок карда шудаанд, вале нақши худшиносии фардӣ дар ташаккули худшиносии миллӣ ба таври ошкоро нишон дода нашудааст;
3. Дар рӯйхати адабиёт асарҳои таҳқиқотии олимони ватанӣ камтар оварда шудааст;
4. Иштибоҳоти имлоӣ, техникӣ ва мантиқӣ низ мушоҳида мегардад.

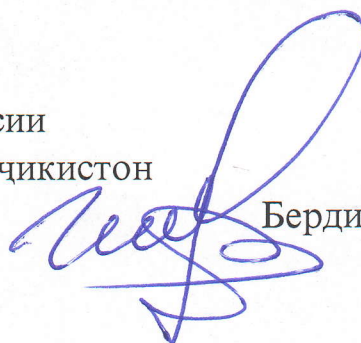
Эродҳо ва камбудиҳои зикршуда, дар маҷмӯъ, аҳаммияти назарию амалии диссертатсияи мазкурро коста намекунад ва ба муҳтавои кор таъсири манфии зиёд намерасонад.

Дар маҷмӯъ, диссертатсияи Болтаева Мунира Негматовна дар мавзӯи “Ҷанбаҳои концептуалии масъалаи худшиносӣ дар фалсафаи давраи муосир” аз рӯйи ихтисоси 09.00.03 - Таърихи фалсафа пешниҳод гардидааст, дар сатҳи баланди илмӣ ба анҷом расида, кори мустақилона анҷомёфта ба ҳисоб рафта, ба талаботи бандҳои 31, 33, 34 ва 35-и Тартиби додани дараҷаҳои илмӣ, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30.06.2021, №267 тасдиқ шудааст, мувофиқ буда, муаллифи он сазовори дарёфти дараҷаи илмӣ номзади илмҳои фалсафа аз рӯйи ихтисоси 09.00.03 - Таърихи фалсафа мебошад.

Муқарризи расмӣ:

номзади илмҳои фалсафа, дотсенти
кафедраи фалсафа ва фарҳангшиносии
Донишгоҳи давлатии омӯзгории Тоҷикистон
ба номи С.Айнӣ

9 08 соли 2025

Бердиев Ш. П.

Суроға: 734003. Ҷумҳурии Тоҷикистон

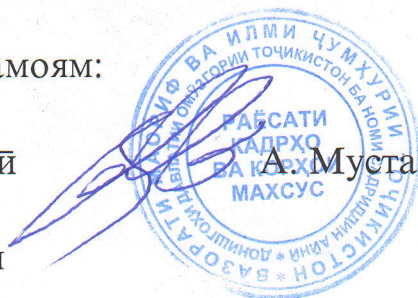
ш. Душанбе, к. Ф.Шаҳобов, х. 105.

Тел.: (+992) 93-500-85-47

E-mail: shokhnazar@mail.ru

Имзои Бердиев Ш.П. - ро тасдиқ менамоям:

Сардори раёсати Кадрҳо ва
корҳои махсуси ДДОТ ба номи С.Айнӣ

А. Мустафозода

Суроға: 734003. Ҷумҳурии Тоҷикистон

ш. Душанбе, х. Рӯдакӣ, 121.

Тел.: (+992) 224-13-83

E-mail: info@tgpu.tj

9 08 соли 2025